

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน
ในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่*

THE APPLICATION OF THE PRINCIPLES OF SANGAHAVATTHU
DHAMMA IN COMMUNITY DEVELOPMENT BY THE PEOPLE IN KHAO
PHANOM SUBDISTRICT MUNICIPALITY, KHAO PHANOM DISTRICT,
KRABI PROVINCE

วิชาญ ธมฺมญาโณ¹ และ กัณตภณ นูทองแก้ว²

Wichan Dhammayano¹ and Kantaphon Nuthongkaew²

¹⁻²คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

¹⁻²Faculty Of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Thailand

Corresponding Author's Email: wichan.pad@student.mbu.ac.th

วันที่รับบทความ : 20 ตุลาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 2 พฤศจิกายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 4 พฤศจิกายน 2568

Received 20 October 2025; Revised 2 November 2025; Accepted 4 November 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ และ 2) เสนอแนวทางในการส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในพื้นที่ดังกล่าว การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม จำนวนทั้งสิ้น 364 คน โดย

Citation:

* วิชาญ ธมฺมญาโณ และ กัณตภณ นูทองแก้ว. (2568). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(6), 491-506.

Wichan Dhammayano and Kantaphon Nuthongkaew. (2025). The Application Of The Principles Of Sangahavatthu Dhamma In Community Development By The People In Khao Phanom Subdistrict Municipality, Khao Phanom District, Krabi Province.

Modern Academic Development and Promotion Journal, 3(6), 491-506.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น จากประชากรทั้ง 8 หมู่บ้านในเขตเทศบาล เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1) โดยภาพรวมประชาชนมีระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถุธรรมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้าน ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) และ สมานัตตตา (การวางตนเสมอภาค) มีระดับสูงที่สุด ขณะที่ด้าน ทาน (การให้) มีระดับต่ำสุดแต่ยังอยู่ในระดับมาก

2) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน มีผลต่อระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถุธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะในมิติของ อัตถจริยา และ ปิยวาจา

3) แนวทางการส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถุธรรมในชุมชน ได้แก่ การส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสา การบูรณาการหลักธรรมในกิจกรรมของชุมชน การเสริมบทบาทผู้นำชุมชน และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ธรรมะในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, สังคหัตถุธรรม, การพัฒนาชุมชน, เทศบาลตำบลเขาพนม

Abstract

This study aimed to 1) examine the level of application of Sanghavatthu Dhamma in community development among residents of Khao Phanom Subdistrict Municipality, Krabi Province, and 2) propose guidelines for promoting the practical application of these principles in the area. A quantitative research approach was employed using a questionnaire as the main research instrument. The sample consisted of 364 residents living within the eight villages of Khao Phanom Subdistrict Municipality, selected through stratified random sampling. Data were analyzed using descriptive statistics including frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The findings revealed that:

1) Overall, the community members demonstrated a high level of application of the Sanghavatthu Dhamma principles, especially in the aspects

of Piyavaca (pleasant speech) and Samanattata (equality). Although Dana (generosity) scored the lowest, it was still at a high level.

2) Personal factors such as age, occupation, educational level, average monthly income, and length of residency in the community significantly influenced the application of the principles—particularly in the dimensions of Atthachariya (helpful conduct) and Piyavaca.

3) Suggested approaches to promote the application of Sangahavatthu Dhamma include encouraging volunteerism, integrating Dhamma principles into local activities, enhancing the role of community leaders, and organizing forums for sharing everyday Buddhist practices.

Keywords: Application, Sangahavatthu Dhamma, Community Development, Khao Phanom Subdistrict Municipality

บทนำ

การพัฒนาชุมชนเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ ไม่เพียงเน้นโครงสร้างพื้นฐานเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาคุณภาพคนให้มีจิตสำนึกสาธารณะและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (กรมการพัฒนาชุมชน, 2562) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแบบตะวันตก แม้จะนำมาซึ่งความเจริญทางวัตถุ แต่กลับส่งผลให้คุณธรรมและความสัมพันธ์ในชุมชนถดถอย (ฉวีวรรณ สุวรรณภา, 2559) ในบริบทสังคมไทย พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลัก “สังคหวัตถุธรรม” 4 ประการ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา สามารถประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ช่วยสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ และความสงบสุขในสังคม อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัดลดลง การฟื้นฟูความเข้าใจในหลักธรรมนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างจิตสำนึกและคุณธรรมของสังคมไทย (พระครูสังฆรักษ์ปรีชา ฐิตญาโณ, 2564)

ในยุคที่สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หลักสังคหวัตถุธรรม 4 ประการ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ยังคงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาจิตใจและบริหารจัดการชุมชนอย่างมีคุณธรรม ทานช่วยลดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมการแบ่งปัน ปิยวาจาช่วยลดความขัดแย้ง อตถจริยานั้นการมีส่วนร่วมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

และสมานัตตาช่วยสร้างความไว้วางใจในสังคม งานวิจัยของภัสลดา สุวรรณวล และพระปลัดระพิน พุทธิสารโร (2564) พบว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้ชุมชนเกิดความสงบสุข น่ายุ และเกื้อกูลกันในทุกระดับ ทั้งครอบครัว กลุ่มอาชีพ และสังคมโดยรวม อีกทั้งยังเป็นการต่อยอดภูมิปัญญาไทยเพื่อสร้างพลังทางสังคมที่ยั่งยืน

เทศบาลตำบลเขาพนม อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วจากการเติบโตของอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ซึ่งกระทบต่อวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ในชุมชน (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดกระบี่, 2565) อีกทั้งยังพบว่าเขาพนมเป็นพื้นที่ที่มีอัตราผู้ติดยาเสพติดสูงสุดในจังหวัด โดยในปี 2561 มีถึง 173 คนในอำเภอเขาพนม และ 32 คนในตำบลเขาพนม (สำนักงานสถิติจังหวัดกระบี่, 2561) สถานการณ์นี้สะท้อนความจำเป็นในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ชุมชน และส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ผ่านการประยุกต์ใช้หลักธรรม เช่น สังคหวัตถุธรรม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาระดับการนำ หลักสังคหวัตถุธรรม มาใช้ในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม จังหวัดกระบี่ โดยมีเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมและแนวคิดของประชาชนในการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตจริง รวมถึงเสนอแนวทางส่งเสริมที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ผลการวิจัยคาดว่าจะช่วยให้หน่วยงานต่าง ๆ นำไปใช้กำหนดนโยบายฟื้นฟูความสัมพันธ์ภายในชุมชน เสริมสร้างคุณธรรม และจิตสำนึกสาธารณะในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นจิตสำนึกประชาชนให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา และสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัว เพื่อนบ้าน และชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนเชิงคุณธรรมที่ยั่งยืน สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่
2. เพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่

สมมติฐานการวิจัย

1. ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกัน
2. ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกัน
3. ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกัน
4. ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกัน
5. ประชาชนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกัน
6. ประชาชนที่มีระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชนต่างกัน มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกัน

การทบทวนวรรณกรรม

1. หลักสังคหวัตถุธรรม 4 (ทาน, ปิยวาจา, อตถจริยา, สมานัตตตา)

หลักสังคหวัตถุธรรม คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ทาน (การให้), ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ), อตถจริยา (การประพฤติให้เป็นประโยชน์) และ สมานัตตตา (การวางตนเสมอภาค) ซึ่งถือเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความรัก ความสามัคคี และความเข้าใจในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และระดับประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรมและเคารพซึ่งกันและกัน (พระอริการสูวิ สิริวิโส, 2564)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายว่า หลักสังคหวัตถุธรรมเป็น “ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน” ที่ช่วยประสานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ส่งเสริมการพึ่งพาอาศัยกันอย่างมีคุณธรรม โดยเฉพาะในภาวะที่ความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้น การใช้หลักธรรมนี้จึงเป็นแนวทางในการบูรณาการสังคมโดยไม่ต้องพึ่งพาการบังคับหรืออำนาจ ซึ่งสามารถมองได้ว่าเป็นแนวทางจริยธรรมแบบ “พลังอ่อน” (Ethical Soft Power) ที่เน้นความไว้วางใจ ความเคารพ และแรงจูงใจโดยไม่ใช้ความรุนแรง (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตโต], 2551; มุลินีศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, 2564)

ในระดับบุคคล หลักธรรมนี้ส่งเสริมความมั่นใจ ความจริงใจ และการเสียสละต่อผู้อื่น ในระดับครอบครัว ช่วยเสริมสร้างความรัก ความเข้าใจ และความผูกพันระหว่างสมาชิก ใน

ระดับชุมชนและองค์กร มีส่วนช่วยลดความขัดแย้ง สร้างความร่วมมือ และส่งเสริมบรรยากาศการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรม ขณะที่ในระดับประเทศ การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ในเชิงนโยบาย ย่อมส่งผลต่อความไว้วางใจของประชาชน และนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ มีจริยธรรม และมีความยั่งยืนอย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตโต], 2551; พระอธิการสุวิสุทธิโส, 2564)

2. ทฤษฎีพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา วางแผน ดำเนินการ จนถึงการประเมินผล โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน (ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง, 2544) การพัฒนานี้ต้องยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง เสริมพลังให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของอย่างสมบูรณ์ (ประเวศ วะสี, 2539) นอกจากนี้ยังต้องครอบคลุมมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน (ทวิสิทธิ์ ปัญญาแก้ว, 2557) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1960) ที่มองว่าการพัฒนาชุมชนควรเริ่มจากโครงการที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานอย่างแท้จริง ขณะที่ จุมพล รอดคำดี (2531) และ บุญยิ่ง ประทุม (2563) เห็นว่าการพัฒนาชุมชนควรเป็นกระบวนการที่ประชาชนใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต และส่งเสริมความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาชุมชน ได้แก่ คน ทุนของชุมชน วัสดุและเครื่องมือ วิธีการพัฒนา การมีส่วนร่วม และการพึ่งตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561; จุมพล รอดคำดี, 2531; ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง, 2544; บุญยิ่ง ประทุม, 2563; องค์การสหประชาชาติ, 1960) โดยคนถือเป็นหัวใจหลักของกระบวนการ เนื่องจากประชาชนต้องมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ส่วนทุนของชุมชน เช่น ทุนมนุษย์ สังคม และวัฒนธรรม ล้วนเป็นทรัพยากรสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เครื่องมือและวัสดุที่เหมาะสมช่วยสนับสนุนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่วิธีการพัฒนาต้องสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และต้องมีการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) และความต่อเนื่องในผลลัพธ์

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุมชน ครอบคลุมทั้งการพัฒนาคน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การยกระดับเศรษฐกิจ การสร้างความภาคภูมิใจในถิ่นฐาน การเปิดโอกาสให้แต่ละคนใช้

ศักยภาพ การส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการแก้ปัญหา และการให้การศึกษาในทุกมิติ (สุรพล เศรษฐบุตร, ม.ป.ป.) ส่วนรูปแบบของการพัฒนาชุมชนสามารถจำแนกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การพัฒนาโดยเสรี ที่ประชาชนมีบทบาทหลักในการกำหนดทิศทาง (เหมาะกับบริบทประชาธิปไตย) การพัฒนาโดยการบังคับ ซึ่งใช้ในสถานการณ์เร่งด่วนและมีข้อจำกัดด้านความยั่งยืน การพัฒนาโดยการวางแผน ซึ่งมีการออกแบบแผนงานอย่างเป็นระบบ และสุดท้ายคือ การพัฒนาแบบผสมผสาน ที่ปรับใช้ข้อดีจากทุกแนวทางเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้คนและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในทุกมิติ และคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งสร้างชุมชนที่เจริญอย่างแท้จริง

3. แนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐ และธรรมาภิบาล

แนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐและธรรมาภิบาล มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับสากลและในบริบทของประเทศไทย โดยในระดับสากล การบริหารภาครัฐเริ่มจากระบบราชการแบบดั้งเดิม (Weberian Bureaucracy) ที่เน้นลำดับชั้นและกฎระเบียบ ต่อมาจึงเกิดแนวคิด New Public Management (NPM) ที่เน้นประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า และการนำแนวทางภาคเอกชนมาใช้กับงานรัฐ แต่หลังจากมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า NPM ขาดมิติด้านคุณธรรมและความเสมอภาค จึงเกิดแนวคิดใหม่ เช่น New Public Service ที่ให้ความสำคัญกับประชาชนเป็นศูนย์กลาง และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย รวมถึงแนวคิด Collaborative Governance และ Digital Era Governance ที่เน้นความร่วมมือข้ามภาคส่วน และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใส (Kettl, 2002; Denhardt & Denhardt, 2003)

ในประเทศไทย การพัฒนาระบบราชการเริ่มต้นตั้งแต่รัชกาลที่ 5 โดยมีการจัดวางโครงสร้างการบริหารแบบสมัยใหม่ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น การตั้งสำนักงาน ก.พ.ร. และการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ซึ่งสะท้อนแนวคิดธรรมาภิบาลผ่านหลัก 10 ประการ เช่น ความโปร่งใส ความเสมอภาค และประสิทธิภาพ (สำนักงาน ก.พ.ร., 2546) ต่อมา ประเทศไทยยังส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการบริหารภาครัฐ เช่น การพัฒนารัฐบาลดิจิทัล การเปิดข้อมูล (Open Data) และการส่งเสริม e-

Government ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาภายใต้แผนรัฐบาลดิจิทัล พ.ศ. 2563–2565 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวคิดธรรมาภิบาล (Good Governance) ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการบริหารภาครัฐที่ดี โดยมีหลักการพื้นฐานคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) ความโปร่งใส (Transparency) ความรับผิดชอบ (Accountability) การยึดหลักนิติธรรม (Rule of Law) และการบริหารที่มีประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งธนาคารโลกและองค์การสหประชาชาติ ต่างยืนยันว่าธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน (World Bank, 1994; UNDP, 1997) ในประเทศไทย แนวคิดธรรมาภิบาลถูกบูรณาการผ่านกฎหมายรัฐธรรมนูญ และนโยบายต่าง ๆ เช่น มาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ที่กำหนดให้ภาครัฐบริหารงานอย่างโปร่งใสและรับผิดชอบต่อประชาชน

ทั้งนี้ นักวิชาการไทย เช่น ปธาน สุวรรณมงคล (2558) และ ถวิลวดี บุรีกุล (2546) เห็นว่า ธรรมาภิบาลในบริบทไทยควรผสมผสานคุณค่าทางสังคมไทยเข้ากับหลักประสิทธิภาพ โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางและเคารพสิทธิมนุษยชน ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยยังเข้าร่วมแนวคิด Open Government และมีการออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการบริหารราชการดิจิทัล เช่น พระราชบัญญัติการบริหารราชการดิจิทัล พ.ศ. 2562 ซึ่งเน้นการเปิดเผยข้อมูล การรับฟังความคิดเห็น และการเพิ่มประสิทธิภาพเจ้าหน้าที่รัฐผ่านเทคโนโลยี ทั้งหมดนี้สะท้อนว่าการบริหารภาครัฐของไทยได้พัฒนาไปในทิศทางที่ผสมผสานระหว่าง ประสิทธิภาพและคุณธรรม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่ และนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

4. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

วัดในสังคมไทยไม่เพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางจิตใจ ศูนย์การเรียนรู้ และแหล่งหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรมของชุมชน (พระธรรมปิฎก, 2551; กองพุทธศาสนศึกษา, 2564; มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2562) วัดมีบทบาททั้งในด้านศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม และสังคมสงเคราะห์ โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมคุณธรรม โครงการจิตอาสา และกิจกรรมสืบสานประเพณีที่ช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับศาสนาอย่างใกล้ชิด ขณะเดียวกัน “ชุมชน” คือกลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกัน มีค่านิยมและวัตถุประสงค์ร่วมกัน และมีความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัยกันในเชิงสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม (MacIver, 1961; วิสุทธิ์ บุญญะโสภณ, 2547; สศช., 2561) ซึ่งวัดถือเป็นหนึ่งในสถาบันหลักของชุมชนที่ส่งเสริมความเข้มแข็งทั้งในระดับจิตใจและสังคมโดยรวม วัดและชุมชนจึงมีความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ชุมชน

สนับสนุนวัดผ่านแรงศรัทธาและการมีส่วนร่วม ขณะที่วัดทำหน้าที่ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต สร้างความสามัคคี และปลูกฝังคุณธรรมให้กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืน ความสัมพันธ์นี้จึงถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมไทยที่มั่นคงและยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถุธรรมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่” โดยได้นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับ หลักสังคหัตถุธรรม 4 อันประกอบด้วย 1. ทาน (การให้) 2. ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) 3. อัตถจริยา (การกระทำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น) และ 4. สมานัตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรม มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์พฤติกรรมการดำเนินชีวิตและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน พร้อมทั้งพิจารณาปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์ต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าว โดยสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการนำหลัก สังคหัตถุธรรม มาใช้ในการพัฒนาความสัมพันธ์ในชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม จังหวัดกระบี่ การวิจัยนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม จังหวัดกระบี่ (จำนวนประชากร 12,862 คน ณ ธันวาคม 2565) (วิกิพีเดีย, 2565)

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว โดยจำนวนกลุ่มตัวอย่างได้จากการคำนวณตามสูตรของ Taro Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% จากประชากรประมาณ 5,000 คน จึงได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 370 คน

3. วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

ใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยการแจกแบบสอบถามให้แก่ประชาชนตามกลุ่มพื้นที่ ทั้งเขตชุมชน ศูนย์เรียนรู้ วัด และพื้นที่บริการสาธารณะ เพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มประชากรที่หลากหลาย

4. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ระดับการรับรู้และการนำหลักสังคหวัตถุธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของวัดในการส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือได้ดำเนินการดังนี้

1) ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน

2) วิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ได้ค่าเท่ากับ 0.82 แสดงว่าเครื่องมือมีความเชื่อมั่นในระดับดี

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างระหว่างเดือนกันยายน – ตุลาคม พ.ศ. 2565 โดยอาศัยความร่วมมือจากผู้นำชุมชน วัด และอาสาสมัครในพื้นที่เป็นผู้ช่วยเก็บข้อมูล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้รับจากแบบสอบถามจะถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่

1) ค่าเฉลี่ย (Mean)

2) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

เพื่อแสดงระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อการนำหลักสังคหวัตถุธรรมมาใช้ในการพัฒนาความสัมพันธ์ในชุมชน

ผลการวิจัย

(1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (59.34%) อายุระหว่าง 36–45 ปี (34.34%) ประกอบอาชีพเจ้าหน้าที่ภาครัฐ (30.77%) และมีการศึกษาปริญญาตรี (57.14%) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนส่วนใหญ่อยู่ที่ 10,001–20,000 บาท (43.41%) และอาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 20 ปี (59.34%) ซึ่งสะท้อนถึงกลุ่มประชากรที่มีประสบการณ์และความผูกพันกับพื้นที่เป็นอย่างดี

(2) ผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4

ผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม จังหวัดกระบี่ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = 0.55) โดยด้านปิยวาจามีความเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.53$) รองลงมาคือสมานัตตตา ($\bar{X} = 4.46$) และอรรถจริยา ($\bar{X} = 4.32$) ส่วนด้านทานมมามีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.97$) แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญกับการพูดจาสุภาพและการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนมากที่สุด ขณะที่การให้ทานยังมีแนวโน้มดี แต่อาจมีข้อจำกัดในด้านทรัพยากรหรือโอกาสในการแบ่งปัน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการแปลผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม จังหวัดกระบี่ โดยภาพรวม

n = 364

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4	ระดับการนำไปใช้		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ดานทาน	3.97	0.70	มาก
2. ด้านปิยวาจา	4.53	0.56	มากที่สุด
3. ด้านอรรถจริยา	4.32	0.65	มาก
4. ด้านสมานัตตตา	4.46	0.57	มาก
รวม	4.32	0.55	มาก

(3) ผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม จังหวัดกระบี่ ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน พบว่า ปัจจัยด้านเพศไม่มีความ

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เพศชายและเพศหญิงมีระดับการนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปใช้ไม่แตกต่างกัน ขณะที่ปัจจัยด้านอายุพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มอายุ 26–55 ปี มีระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุสูงกว่ากลุ่มอายุต่ำกว่า 25 ปี และมากกว่า 55 ปี โดยเฉพาะในด้านปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา สำหรับปัจจัยด้านอาชีพ พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐและผู้ประกอบการธุรกิจมีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มเกษตรกรและแรงงานรับจ้างในด้านอุตถจริยาและสมานัตตตา ส่วนปัจจัยด้านระดับการศึกษา ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรีมีระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่า โดยเฉพาะในด้านปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา ปัจจัยด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือนก็พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง 20,001–50,000 บาท มีค่าเฉลี่ยด้านปิยวาจาและสมานัตตตาสูงกว่ากลุ่มที่มีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาท และในด้านระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน กลุ่มที่อาศัยอยู่ระหว่าง 11–20 ปี มีระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุสูงกว่ากลุ่มที่อาศัยอยู่ไม่เกิน 5 ปี โดยเฉพาะในด้านทานและอุตถจริยา แสดงสรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัยดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ จำแนกตามเพศ

ตัวแปรอิสระ	ผลการทดสอบ	
	ยอมรับสมมติฐาน	ปฏิเสธสมมติฐาน
ปัจจัยส่วนบุคคล	การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่	
เพศ		✓
อายุ	✓	
อาชีพ	✓	
ระดับการศึกษา	✓	
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	✓	
ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน	✓	

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนมมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรม 4 ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = 0.55) โดยเรียงลำดับจาก ปิยวาจา ($\bar{X} = 4.53$), สมานัตตตา ($\bar{X} = 4.46$), อัตถจริยา ($\bar{X} = 4.32$) และ ทาน ($\bar{X} = 3.97$) ตามลำดับ การที่ประชาชนให้ความสำคัญกับ “ปิยวาจา” สูงสุด แสดงถึงความต้องการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันในกลุ่ม ซึ่งสะท้อนลักษณะความเป็นสังคมไทยที่เน้นการพูดจาสุภาพ ไพเราะ และถ้อยทีถ้อยอาศัยอย่างมีเมตตา สอดคล้องกับงานของ พระอธิการสุวิชาญ ชีวโต (2565) ที่เสนอว่า หลักสังคหวัตถุธรรมสามารถส่งเสริมช่วยเหลือและกำลังใจ และควรประยุกต์ใช้ในระดับองค์กรและชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรมและเข้าใจกัน

ขณะที่ “ทาน” มีคะแนนต่ำสุด แม้จะยังอยู่ในระดับมาก แต่อาจเกิดจากข้อจำกัดในด้านเศรษฐกิจหรือทรัพยากรของประชาชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การให้ทานในลักษณะอื่น เช่น การแบ่งปันเวลา ความช่วยเหลือ หรือการเป็นจิตอาสาในชุมชน ก็ยังพบเห็นได้อย่างแพร่หลาย ผลการศึกษานี้ สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ที่ชี้ว่าหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นพื้นฐานของการสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะการพูดจาไพเราะ (ปิยวาจา) และการปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเสมอภาค (สมานัตตตา) ซึ่งเป็นเครื่องมือสร้างความร่วมมือโดยไม่ต้องใช้อำนาจบังคับ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อรพินท์ ธรรมรงค์ (2565) ที่พบว่า ในชุมชนที่เข้มแข็ง ประชาชนมีแนวโน้มใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกัน

จากผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากผลการเปรียบเทียบ พบว่า ปัจจัยด้านอายุ อาชีพ รายได้ การศึกษา และระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชน ส่งผลต่อระดับการประยุกต์ใช้หลักธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนมานานกว่า 20 ปี และผู้มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป แสดงระดับการประยุกต์ใช้สูงกว่า ประเด็นนี้สะท้อนแนวคิดจากผลการศึกษาของ ดำรงค์ศักดิ์ จันทิพย์ (2556) ซึ่งระบุว่า “ทุนทางสังคม” เกิดจากการสะสมความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และคุณธรรมร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มที่อาศัยในพื้นที่อย่างยาวนาน จะมีแนวโน้มสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มั่นคง และสามารถนำหลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ 4 ไปใช้ในการเสริมสร้างความร่วมมือในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ดำรงศักดิ์ จันทิพย์, 2556)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเขาพนม จังหวัดกระบี่ มีระดับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านปิยวาจาและสมานัตตตา อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้อาจแตกต่างกันตามปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ อาชีพ รายได้ และระดับการศึกษา ซึ่งข้อมูลเหล่านี้สามารถนำไปใช้กำหนดแนวทางส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามหลักธรรมได้อย่างเหมาะสม

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชน มีผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกัน จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) หน่วยงานท้องถิ่นควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ให้เหมาะสมกับช่วงวัย เช่น กิจกรรมจิตอาสาสำหรับเยาวชน กิจกรรมอบรม/บวชนกขัมมะสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อสร้างโอกาสในการเรียนรู้และนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน
- 2) ควรออกแบบโครงการพัฒนาชุมชนที่ตอบสนองต่อกลุ่มอาชีพที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มเกษตรกรควรมีกิจกรรมด้านการแบ่งปันผลผลิตและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขณะที่กลุ่มพนักงานบริษัทหรือเจ้าหน้าที่รัฐควรมีกิจกรรมที่เน้นการบริการสังคมและการสร้างความเป็นธรรมในองค์กร
- 3) ด้านการศึกษาและรายได้ ควรจัดโครงการเผยแพร่หลักธรรมและการอบรมที่เปิดโอกาสให้ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจหรือการศึกษาต่างกันสามารถเข้าถึงกิจกรรมได้อย่างเท่าเทียม เพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการปฏิบัติ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ร่วมกับหลักธรรมอื่น ๆ เช่น หลักพรหมวิหาร 4 หรือหลักอิทธิบาท 4 เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีในชุมชนได้อย่างรอบด้าน
- 2) ควรมีการศึกษาลักษณะการบริหารงานท้องถิ่นที่บูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 ร่วมกับหลักธรรมอื่น เพื่อพัฒนาการบริการประชาชนที่โปร่งใสและเป็นธรรม
- 3) ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 โดยเชื่อมโยงกับปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ เช่น วัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อทางศาสนา และประเพณี เพื่อสะท้อนให้เห็นการปรับใช้หลักธรรมกับวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความหลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2564). ใน *รายงานสถานการณ์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระอธิการสุวิธ อธิวัณโณ (จันครา), รศ.ดร.สิน งามประโคน และ รศ.ดร.อินดา ศิริวรรณ. (2565). สังคหัตถุ 4: พุทธธรรมส่งเสริมขวัญและกำลังใจ. *วารสารนิเทศสารเสถียรธรรมจากมหายาน*, 8(2), 36-50.
- ภัชลา สุวรรณนวล และ พระปลัดระพิน พุทธิสารโร. (2564). การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 18(2), 22-35.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2562). *บทบาทของวัดกับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการ.
- มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา. (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 33). จาก https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=186
- แมคไกวเวอร์, อาร์. เอ็ม. (MacIver, R.M.). (1961). *The Web of Government*. New York: Macmillan.
- วิกิพีเดีย. (2565). *อำเภอเขาพนม*. เรียกใช้เมื่อ 2 พฤศจิกายน 2568 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอเขาพนม>
- วิสุทธิ บุญญะโสภณ. (2547). *ชุมชนกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สำนักงานสถิติจังหวัดกระบี่. (2561). ใน *รายงานผลการสำรวจสถานะทางสังคมและประชากรจังหวัดกระบี่ ปี 2561*. กระบี่: สำนักงานฯ.

สำนักงานสถิติจังหวัดกระบี่. (2561). ใน รายงานสถิติจังหวัดกระบี่ประจำปี 2561. กระบี่: สำนักงานฯ.

MacIver, R. M. (1961). *Society: An Introductory Analysis* (8th ed.). New York, NY: Rinehart and Winston.